

فستار و آتار آن

فصل ۸

آب جمع شده در پشت سد، فشار زیادی به آن وارد می‌کند. آیا می‌دانید چرا هرچه از تاج سد به پایه آن تزدیک می‌شویم، ضخامت دیواره آن افزایش می‌یابد؟ با انجام دادن آزمایش کنید صفحه ۵۷، درک بهتری برای پاسخ به این پرسش پیدا خواهد کرد.

هوایی که تنفس می‌کنیم، آیی که از دوش حمام فرو می‌ریزد و از آن برای استحمام استفاده می‌کنیم، کفشه که می‌پوشیم، تشكی که روی آن استراحت می‌کیم همگی به نوعی با مفهوم فشار ارتباط دارند. در این فصل پس از آشنایی با تعریف فشار، شناخت بهتری از پدیده‌هایی از این دست، به دست می‌آورید.

1 زیرا در قسمت های پایین سد فشار بیشتری به دیواره‌ی سد وارد می‌شود، پس آن را قطورتر می‌سازند تا نشکند

2 چند نمونه از مفهوم فشار در زندگی را مثال بزنید؟

۳ زیرا در اثر فشار ناشی از وزن ما کفشهای برف را می‌برد و لی وقتی با چوب اسکی روی برف راه می‌رویم چون مساحت آن بیشتر است فشار کم تری بر برف وارد می‌شود

فشار در زندگی روزمره

۳ چرا وقتی با کفشهای معمولی روی برف راه می‌روید، کفشهایتان در آن فرو می‌روند، اما اگر چوب

اسکی (برف سُره) به پادشاهی باشید، کمتر در برف، فرو می‌روید (شکل ۱-الف)؟ **چرا ابعاد پنجره هواپیما**

کوچکتر از پنجره اتوبوس است (شکل ۱-ب)؟ **چرا اندازه بادکنک بر از هوا، وقتی از ته استخر آب به**

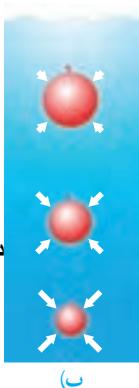
بالا می‌آید بزرگ‌تر می‌شود (شکل ۱-پ)؟ **چرا در ته کفشهای بازیگنان فوتیال، تعدادی گل میخ وجود دارد**

(شکل ۱-ت)؟ **چرا برای اتصال قطعه‌های چوبی، افزون بر پیچ و مهره، از واشر نیز استفاده می‌شود** (شکل

۸)؟ **چرا پوتز با کمی تلاش درون چوب یا دیوار فرو می‌رود** (شکل ۱-ج)؟

در این فصل می‌کوشیم تا با معرفی مفهوم فشار^۱، به شما کمک کنیم تا شناخت بهتری برای بیان دلیل برخی از پدیده‌هایی به دست آورید که در زندگی روزمره با آنها مواجه می‌شوید.

۵

در ته آب فشار
زیاد است
بنابراین بادکنک
کوچکتر است
در سطح آب فشار
کم است بادکنک
بزرگ‌تر است

۴ پنجره هواپیما را کوچک می‌سازند
تا نیروی کم تر به آنها وارد شود
(ب)

سطح کفشهای کم است و
در برف فرو می‌رود
الف)

۸ نوک تیز پوتز سطح کمتر و فشار
بیشتری دارد و بهتر در چوب
فرو می‌رود

۷ واشر باعث افزایش سطح
وکاهش فشار می‌شود

۶ وجود گل میخ در کفشهای
فشار بیشتر و جلوگیری از سُر
خوردن بازیگنان می‌شود

ج

ث

ت

شکل ۱

نیرو و فشار

هرچند در گفت‌وگوهای روزمره، واژه‌های نیرو و فشار را در موارد زیادی به جای یکدیگر به کار

می‌بریم ولی در علوم هر کدام از آنها، تعریف معینی دارند.**در علوم فشار را به صورت اندازه نیرو تقسیم**

بر سطحی که به آن نیرو وارد می‌شود تعریف می‌کنند. یعنی :

۹ تعریف علمی فشار چیست؟

۱۰ فرمول محاسبه‌ی فشار چیست؟

$$\text{نیرو} = \text{فشار} \times \frac{\text{سطح}}{\text{نیرو}}$$

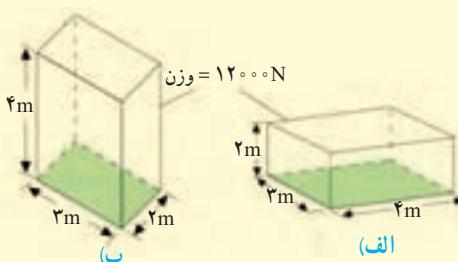
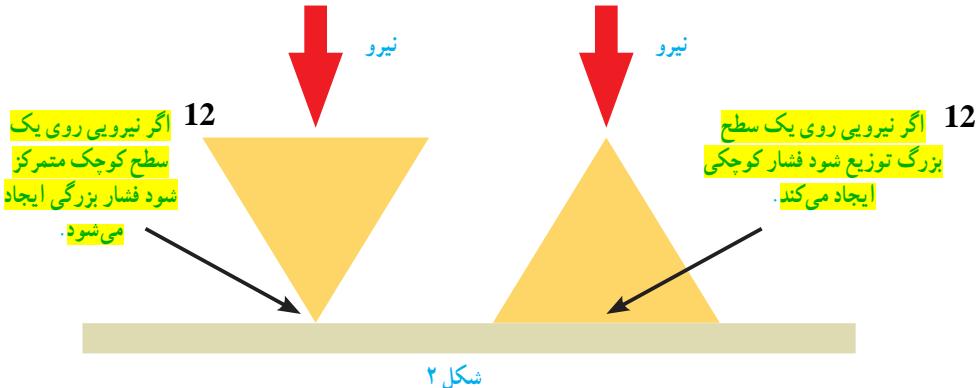
$$P = \frac{F}{A} \quad (1)$$

Pa

— Pressure

12 مفهوم این دو شکل چیست؟ با افزایش مقدار نیرو فشار زیاد می شود ولی با افزایش مساحت سطح فشار کم می شود

11 یکای فشار پاسکال (Pa) است به طوری که هر پاسکال، هزار با یک نیوتون بر متر مربع (1N/m^2) است. رابطه (۱) نشان می دهد هرگاه نیروی معینی را به دو سطح مختلف وارد کنیم، فشار نیز متفاوت خواهد بود (شکل ۲).

مثال :

قطعه ای به وزن 12000 N نیوتون را مطابق شکل های الف و ب از دو وجه آن، روی سطح افقی صافی قرار داده ایم. فشار وارد شده از طرف قطعه به سطح را در هر یک از دو حالت، به طور جداگانه حساب کنید.

حل : سطح تماس قطعه با سطح زمین در حالت (الف) برابر است با :

$$A_1 = 3\text{m} \times 4\text{m} = 12\text{m}^2 = \text{سطح}$$

نیرویی که قطعه بر سطح زمین وارد می کند، برابر وزن قطعه است. بنابراین با توجه به تعریف فشار

$$P = F/A \quad \text{داریم :}$$

$$P_1 = \frac{\text{نیرو}}{\text{سطح}} = \frac{12000\text{ N}}{12\text{m}^2} = 1000\text{ Pa}$$

به طور مشابه در حالت (ب) داریم :

$$P_2 = \frac{\text{نیرو}}{\text{سطح}} = \frac{12000\text{ N}}{6\text{m}^2} = 2000\text{ Pa}$$

همان طور که انتظار داشتیم با کاهش سطح، فشار **فزایش** یافته است.

خود را بیازماید

برای تحمل وزن یک ساختمان، دیوارهای آن را روی پایه‌های بتونی، می‌سازند. در شکل زیر، نوع پایه متفاوت که معماران در این مورد به کار می‌برند، نشان داده شده است.

(الف) اگر سطح کل پایه نواری، نصف سطح پایه یک پارچه باشد، در این صورت فشاری را که از طرف دیوارهای ساختمان به هر یک از دو پایه وارد می‌شود باهم مقایسه کنید.

(ب) برای ساختن ساختمان روی زمین نرم، کدام یک از پایه‌های نشان داده شده، مناسب‌تر است؟ علت انتخاب خود را توضیح دهید.

پایه یک پارچه زیرا مساحت آن بیشتر و فشار کمتری به زمین نرم وارد می‌کند و در آن فرو نمی‌رود

فکر کنید

۱- یکی از توصیه‌هایی که همواره باید جدی بگیریم، این است که روی سطح یک استخراج‌یخ‌زده یا دریاچه‌یخ‌زده راه نرویم زیرا فشاری که وزن ما ایجاد می‌کند، ممکن است برای شکستن یخ کافی باشد. با توجه به تعریف فشار توضیح دهید چرا امدادگر از یک نزدبان بزرگ برای حرکت روی سطح یک دریاچه‌یخ‌زده، استفاده کرده است. زیرا مساحت نزدبان بیشتر از کفش است و فشار کمتری به یخ وارد می‌شود و نمی‌شکند

۲- چرا گرفتن پوزن بین دو انگشت و فشردن آن می‌تواند سبب آسیب رساندن به یکی از انگشت‌ها شود (شکل رویه‌رو)؟ زیرا یک طرف پوزن که نوک تیز دارد سطح آن کوچک و فشار بیشتر نسبت به سطح پهن دارد

فعالیت

$$m = 50\text{kg}$$

$$W = mg$$

ابتدا جرم خود را به کمک ترازو اندازه بگیرید و وزن خود را حساب کنید. سپس سطح تماس

$$W = 50 \times 10 = 500 \text{ N}$$

$$A = 40\text{cm}^2$$

کفشهایی را با زمین اندازه بگیرید. سرانجام به کمک رابطه (۱) :

$$P = F/A = W/A$$

$$P = 500/40 = 12.5 \text{ N/cm}^2$$

(الف) فشاری که پاهای شما به زمین وارد می‌کنند را به دست آورید.

(ب) اگر روی یک پای خود بایستید چه فشاری به زمین وارد می‌کنید؟

آیا می‌دانید

۱۴ بِلز پاسکال (۱۶۲۳–۱۶۶۲) ریاضیدان، فیزیکدان و فیلسوف فرانسوی، هنوز سه سال بیشتر نداشت که مادرش را از دست داد و تحت آموزش پدرش قرار گرفت. در ۱۹ سالگی کار روی ساخت اولین ماشین حساب مکانیکی را شروع کرد و تا سه سال پس از آن ۲۰ نمونه کامل شده از این ماشین حساب‌ها را ساخت. پاسکال با وجود اینکه فقط ۳۹ سال زندگی کرد، خدمات زیادی به پیشرفت ریاضی و علوم نمود. **۱۵** یکای فشار به افتخار او، پاسکال (Pa) انتخاب شده است.

۱۶ نمونه‌های از فشار در مایعات را مثال بزنید

شکل ۳

۱۶ وقتی یکی از انگلستان خود را جلوی آبی که از شیلنگ بیرون می‌آید بگیرید، فشار آب را احساس می‌کنید (شکل ۳). همچنین وقتی به قسمت عمیق استخری بروید فشار آب را روی بدن و به خصوص پرده گوش خود احساس می‌کنید. برای آشنایی با برخی از عوامل مؤثر در فشار مایع‌ها، ابتدا آزمایش زیر را انجام دهید.

آزمایش کنید

هدف : بررسی فشار در مایع‌ها

وسایل و مواد لازم : بطری آب (۱/۵ و ۲ لیتری)، پایه (مثلاً یک یا دو قطعه آجر)، یک ظرف نسبتاً بزرگ، نوار چسب کاغذی

روش اجرا :

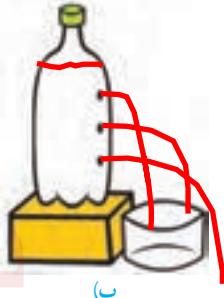
۱ مطابق شکل سه سوراخ کوچک در بطری آب (۱/۵ لیتری) ایجاد کنید و سوراخ‌ها را با نوار چسب کاغذی پوشانید.

۲ بطری را از آب پر کنید و ظرف خالی را زیر آن قرار دهید.

۳ مسیری را که پیش‌بینی می‌کنید فوران‌های آب از سوراخ‌های ایجاد شده روی بطری طی می‌کنند روی

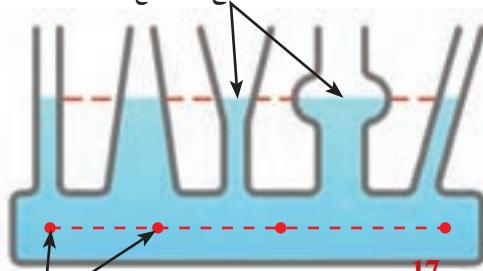
چون سوراخ پایین در عمق بیشتری نسبت به سطح آب قرار دارد فشار آب خروجی در نقطه‌ی پایین از بقیه بیشتر است.

شکل (ب) رسم و استدلال خود را بیان کنید.

مشاهده می‌کنیم که فشار به شکل ظرف بستگی ندارد و فقط به ارتفاع مایع بستگی دارد و هر چه عمق بیشتر باشد میزان فشار بیشتر است

سطح آزاد مایع

شکل ۱۷ هر چند لوله‌ها شکل و حجم متفاوتی دارند ولی فشار مایع در نقاط همتراز یکسان است. نقاط همتراز

۱۷ از آزمایش ظرف‌های مرتبط چه نتیجه‌ای می‌گیریم؟

۱۸ اگر مایعی را درون ظرف‌های مرتبط بریزیم چه اتفاقی می‌افتد؟

شکل رو به رو طرحی از سامانه آبرسانی یک منطقه مسکونی را نشان می‌دهد. با توجه به آنچه تاکنون در این فصل فراگرفته‌اید، نقش تلمبه (پمپ) را در ساختمان چندین طبقه توضیح دهید.

با توجه به سطح آب سد، اگر خطی مثل نقطه چین به ساختمان وصل کنیم آب تا طبقه‌ی هشتم ساختمان می‌رسد و برای آبرسانی به دو طبقه‌ی آخر باید از پمپ استفاده کرد.

۴ در پوش بطری را باز کنید و نوار چسب کاغذی را به آرامی از آن جدا کنید. نتیجه مشاهده خود را با آنچه روی شکل (ب) رسم کردید مقایسه کنید.

۵ مطابق شکل (پ) آزمایش را با دو بطری $1/5$ و 2 لیتری انجام دهید. توجه کنید که سوراخ‌ها را به طور مشابه و در ارتفاع یکسان روی هر دو بطری ایجاد کنید. همچنین سطح آب در هر دو بطری مساوی باشد

۶ با توجه به نتایج آزمایش‌های شکل (الف) و (پ) توضیح دهید فشار درون مایع چگونه با افزایش عمق تغییر می‌کند.

اصل پاسکال را توضیح دهید

20 طرز کار ترمز اتومبیل را توضیح دهید

$$P_1 = P_2$$

19

اصل پاسکال: یکی از مهم‌ترین ویژگی‌ها در باره فشار مایع‌ها این است که اگر بر بخشی از مایع که درون ظرف محصور است فشار وارد کنیم این فشار، بدون ضعیف شدن به بخش‌های دیگر مایع و دیواره‌های ظرف منتقل می‌شود. این ویژگی مایع‌ها، **اصل پاسکال** نامیده می‌شود. شکل ۵ اجزای

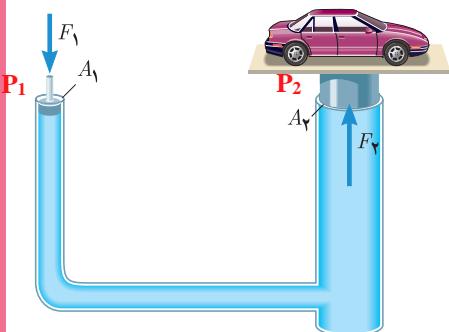
تشکیل دهنده ترمز هیدرولیکی خودرو را نشان می‌دهد که بر مبنای اصل پاسکال کار می‌کند و قدر راننده پدال ترمز را فشار می‌دهد، این فشار توسط روغن ترمز به پیستون‌ها، کفسک‌ها و بالشتک‌ها منتقل می‌شود. کفسک‌ها به کاسه ترمز عقب و بالشتک‌ها به صفحه‌ای که به چرخ جلو متصل است

نیرو وارد کرده و سرانجام سرعت خودرو کاهش می‌یابد.

21 شکل ۵ کاربرد اصل پاسکال در ترمزهای هیدرولیکی از روی شکل مشخص کنید

22 بالا بر هیدرولیکی چه کاربردی دارد و بر اساس چه اصلی کار می‌کند؟ فکر کنید

شکل ۶— طرح ساده‌ای از یک بالابر هیدرولیکی

شکل ۶ طرحی ساده از یک بالابر هیدرولیکی را نشان می‌دهد که معمولاً در تعمیرگاه‌های خودرو از آن استفاده می‌کنند. این بالابرها براساس اصل پاسکال کار می‌کنند و رابطه زیر

در محل پیستون‌های آن برقرار است: $P_1 = P_2$

این معادله نشان می‌دهد که فشار

در دو پیستون با هم برابر است

$$\frac{F_1}{A_1} = \frac{F_2}{A_2}$$

23 چرا وقتی توپی یا بادکنکی را زیاد باد می‌کنیم می‌ترکد؟

فشار در گازها

برای شما نیز ممکن است بارها اتفاق افتاده باشد که هرگاه بیش از حد مجاز، هوای را به درون بادکنکی دمیده باشید بادکنک ترکیده باشد. این تجربه ساده نشان می‌دهد که گازها نیز مانند مایع‌ها فشار وارد می‌کنند.

24 چگونه با انجام آزمایشی می توانید نشان دهید که هوا فشار دارد؟

25 هوا تا چه ارتفاعی بالای زمین است؟

26 اگر از سطح زمین به بالا برویم فشار هوا چه تغییری می کند؟ هر چه از سطح زمین به بالا برویم چگالی هوا کمتر و رقیق تر می شود و فشار کاهش می باید آزمایش کنید.

24 هدف: بررسی آثار فشار هوا (۱)

وسایل و مواد لازم: قوطی حلبی، منبع گرما

روش اجرا:

۱- کمی آب درون قوطی بریزید و آن را روی منبع گرما قرار دهید.

۲- مدتی (حدود ۲ الی ۳ دقیقه) صبر کنید تا مقداری بخار آب از سر قوطی خارج شود.

۳- با احتیاط قوطی را از روی منبع گرما بردارید. سر قوطی را با درب مخصوص آن محکم بندید (مراقب انگشت های خود باشید!).

۴- پیش بینی کنید پس از سرد شدن قوطی، چه اتفاقی می افتد. استدلال خود را برای این پیش بینی

یان کنید. **قططی در اثر فشار هوا مچاله می شود.** زیرا با حرارت دادن مقداری از هوا داخل قوطی خارج می شود

۵- چند دقیقه صبر کنید تا قوطی خنک شود. مشاهده خود را بیان کنید. توضیح دهید که آیا نتیجه آزمایش با پیش بینی شما سازگار است.

بله درست بود زیرا فشار هوا بیرون قوطی بیشتر از فشار هوا داخل قوطی هست.

فعالیت

یک نی را مطابق شکل (الف) داخل یک بطربی محتوی آب قرار دهید. درحالی که یک طرف نی درون بطربی قرار دارد مطابق شکل (ب) دهانه بطربی را با لب های خود به طور کامل بگیرید و درون بطربی بدمید. آنچه را مشاهده می کنید، با توجه به آثار فشار هوا و همچنین اصل پاسکال توضیح دهید.

با دمیدن به سطح آب داخل بطربی فشار وارد می شود طبق اصل پاسکال که فشار وارد شده به تمام مایع و ظرف به طور یکسان وارد می شود و مایع از طریق نی خارج می شود

25 اطراف کره زمین و تا ارتفاع صدها کیلومتر بالاتر از سطح زمین، هوا

وجود دارد. شکل ۷ یک ستون فرضی از مولکول های هوا را نشان

می دهد. هرچه از سطح زمین بالاتر رویم فشار هوا کمتر می شود. به

همین دلیل فشار هوا در مناطق کوهستانی کمتر از فشار هوا در مناطق

ساحلی است. فشار هوا در زندگی روزمره ما اثرهای فراوانی دارد.

برای مثال وقتی می خواهید آبمیوه درون یک قوطی را به کمک نی

بنوشید از آثار فشار هوا استفاده می کنید.

شکل ۷- هوا در سطح زمین متراکم تر از ارتفاع های بالاتر است.

27 مثال هایی از کاربرد فشار هوا در زندگی بیان کنید نوشیدن نوشابه با نی، جارو برقی، کشیدن مایع بوسیله سرنگ

28 با چه قانونی می توان فشار سنجی ساخت که بتواند فشار هوا را در هر منطقه حساب کند؟ توضیح دهید

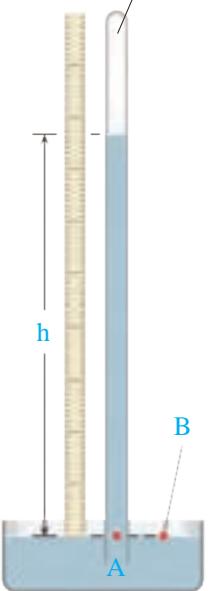
29 چگونه فشار سنج بسازیم 30 معیار اندازه گیری فشار هوا چیست؟

آیا می دانید 31 چه کسی اولین بار فشار هوا را اندازه گرفت؟ توریچلی

28

با استفاده از این واقعیت که فشار در نقاط هم تراز یک مایع یکسان است،

می توان فشارسنج ساده‌ای ساخت که برای اندازه گیری فشار هوا به کار وجود ندارد و خلاص است.

شیشه‌ای به طول حدود ۸۰ تا ۱۰۰ سانتی‌متر، که یک سر آن بسته است را انتخاب می‌کنیم. لوله را پر از جیوه کرده و پس از خارج کردن هوای درون جیوه، با انگشت دهانه آن را می‌بندیم. سپس آن را وارونه کرده و به طور قائم در یک ظرف جیوه فرو می‌بریم. با برداشتن انگشت، مشاهده می‌کنیم که سطح جیوه در لوله تا آنجا پایین می‌آید که فشار در نقطه A برابر فشار هوا در نقطه B شود. ارتفاع ستون جیوه (h) معیاری از فشار هوا در محل آزمایش است. این ارتفاع در سطح دریا حدود ۷۶ سانتی‌متر است.

توریچلی ۱۶۴۷–۱۶۸۱ میلادی، فیزیکدان ایتالیایی، نخستین کسی بود که با انجام این آزمایش ساده، نشان داد که هوا فشار دارد. وی همچنین با اندازه گیری ارتفاع ستون جیوه توانست فشار هوا را در کنار دریا و بالای کوه اندازه گیری کند. (هشدار: جیوه و بخار آن سمی است. توصیه می‌شود این آزمایش فقط در آزمایشگاه و با رعایت استانداردهای لازم انجام شود.)

با اندازه گیری ارتفاع جیوه و با فرمول زیر می توان فشار های هر منطقه را بر حسب پاسکال حساب کرد
فشار هوا = $\frac{\rho \cdot g \cdot h}{9.8}$ * شتاب جاذبه زمین * ارتفاع جیوه بر حسب متر

آزمایش کنید

هدف: بررسی آثار فشار هوا (۲)

وسایل و مواد لازم: بطربی شیشه‌ای، درپوش تک سوراخه و درپوش دو سوراخه، قیف و ظرف

محتوی آب کمی آب وارد بطربی می‌شود و سپس متوقف می‌شود چون هوا نمی‌تواند خارج شود
روش اجرا:

۱- پیش‌بینی کنید با ریختن آب درون قیف شکل الف چه اتفاقی می‌افتد. استدلال خود را بیان کنید.

۲- اکنون آزمایش کنید. مطابق شکل الف به آرامی آب را درون قیف بریزید. چه اتفاقی می‌افتد؟ به دقت مشاهده کنید و

سعی کنید آنچه را که اتفاق می‌افتد توضیح دهید. کمی آب وارد بطربی می‌شود

۳- اگر به جای درپوش تک سوراخه، از درپوش دو سوراخه استفاده کنیم (شکل b)، پیش‌بینی کنید چه اتفاقی می‌افتد.

۴- آزمایش را به کمک درپوش دو سوراخه انجام دهید و سعی

کنید آنچه را که اتفاق می‌افتد توضیح دهید. آب به راحتی وارد بطربی می‌شود و بطری پر از آب می‌شود

(الف) با سر و ته کردن فشار هوا مانع خروج آب از بطری می شود

(ب) کج کردن تا حدودی بهتر است اماچون آب به طرف پایین و جریان هوا به درون بطری است و جهت حرکت آنها مخالف است آب به خوبی پایین نمی رود (ج) فشرده کردن قسمتی از آب را به سرعت به بیرون می ریزد ولی به سرعت متوقف می شود

(د) با سوراخ کردن ته بطری فشار هوا در پایین و بالای بطری یکسان می شود و مایع در اثر فکر کنید

نیروی وزن به پایین می ریزد

دانش آموزی می گوید سریع ترین راه برای خالی کردن بطری محتوی آب، ایجاد سوراخی ریز در ته آن است (شکل رویه رو). شما چه فکر می کنید؟ درست است برای بررسی درستی پاسخ های خود، تمامی حالت های ذکر شده را آزمایش کنید.

پاسخ ها در بالا

با توجه به شکل های رویه رو سریع ترین راه برای خالی کردن یک بطری پلاستیکی که تانیمه از آب پر شده، کدام است؟

فعالیت

در علوم سال هفتم با نحوه کار شش ها آشنا شدید. همانطور که دیدید آنها شبیه بادکنک، داخل حفره سینه ما پر و خالی می شوند. اما چه چیزی باعث پر و خالی شدن آنها می شود؟ نقش فشار هوا در این خصوص چیست؟ شما می توانید پاسخ این پرسش ها را با ساختن مدلی از شش، مورد بررسی قرار دهید (شکل رویه رو).

وقتی ورقه ی لاستیکی را پایین می کشیم فشار درون بادکنک ها کم تر از فشار هوا می شود و هر کووارد بادکنک می شود. اما وقتی لاستیک را راه می کنیم، فشار درون بادکنک بیشتر از فشار هوا می شود و در نتیجه هوا به بیرون رانده می شود

آیا می دانید

یکی از معروف ترین آزمایش های مربوط به فشار هوا را اوتو فون گریکه، شهردار یکی از شهرهای آلمان و مخترع پمپ خلا در سال ۱۶۵۴ میلادی انجام داد. فون گریکه دو نیمکره با قطری حدود ۵۰ سانتی متر را، کنار هم گذاشت تا کره ای تشکیل دهند. او اتصال های هوابندی شده را با یک واشر چرمی آغشته به روغن درست کرد. وقتی با پمپ خلا کرده را از هوا تخلیه کرد، مطابق شکل حتی دو گروه اسب نیز نتوانستند دو نیمکره را از هم جدا کنند!

فعالیت جالب برای درک فشار هوا

